

משה כהן

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

א. המקור לפסול זר בהולכה

ב. הייחודיות שבהולכה

ג. אופן ההולכה

א. המקור לפסול זר בהולכה

המשנה בחגיגה (פ"א מ"ח) מחלקת בין הלכות שעל אף שתוקפן מן התורה אי אפשר לדורשן בדרשה גמורה ("ואין להן על מה שיסמוכו") והן נשענות על מסורת חז"ל, ובין הלכות שנדרשות מן הפסוקים בדרשה גמורה. כדוגמה לסוג השני מביאה המשנה:

... הדינין והעבודות, הטהרות והטמאות, ועריות – יש להן על מה שיסמכו, והן הן גופי תורה.

הגמרא עומדת על כך שגם ההלכות שעליהן נאמר במשנה ש"יש להן על מה שיסמוכו" אינן כתובות במפורש במקרא, והן נדרשות מן הפסוקים. משום כך שואלת הגמרא מדוע היה צורך לשנות את עבודות הקרבנות, והלא הלכותיהן כתובות במפורש:

עבודות – מיכתב כתיבן! לא נצרכא אלא להולכת הדם, דתניא – 'והקריבו' זו קבלת הדם, ואפקה רחמנא בלשון הולכה...

תירוץ הגמרא הוא שאכן הולכת הדם לא נכתבה במפורש, ועליה מדברת המשנה.

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא. לדעת רש"י והרשב"ם הפירוש המילולי של 'והקריבו' (ויקרא א', ה) מתאר את פעולת ההולכה. אך למרות זאת, מכיוון שעל פי ההקשר של המילה בפסוק נראה שהיא מתארת את פעולת קבלת הדם, הכלילה המשנה את הולכת הדם ברשימת ההלכות ש"יש להן על מה שיסמוכו" ואינן ציווי מפורש. זו לשון רש"י:

... והקריבו – זו קבלה שהיא הראשונה, ומשמעה לשון הולכה, למדנו שתייהן.

מהדברים עולה שהמשמעות המילולית של "והקריבו בני אהרן" היא הולכה, אך מתוך ההקשר אנו מבינים שפעולת ההקרבה כוללת גם את קבלת הדם, ולכן שתי העבודות נלמדות מפסוק זה. אם כן, לשיטת רש"י והרשב"ם ברור שכשם שעבודת קבלת הדם פסולה בזר, כך גם ההולכה פסולה בזר.

אמנם, הרמב"ן בפירושו לתורה דוחה את פירושם:

... ואיננו נכון. אבל מדרש רבותינו – 'זהקריבו – זו קבלת הדם', שאין לשון 'זהקריבו' קריבת הדם למזבח שהיא ההולכה, אבל הוא לשון קרבן, והוא לקבלו ולזרקו על גבי המזבח...

לדעת הרמב"ן, הציווי "זהקריבו" לא נגזר מלשון קירוב הדם לאזור המזבח אלא מלשון 'קרבן', שמשמעותו העלאה אל המזבח. ומכיוון שעיקר עבודת הדם הוא הזריקה, יש לומר שהפסוק מתייחס לקבלה ולזריקה ולא להולכת הדם (קבלת הדם בכלי שרת אף היא נחשבת כחלק ממעשה ההקרבה, שהרי על ידה מתקדש הדם בקדושת הגוף).

לשיטתו, דברי המשנה "יש להן על מה שיסמוכו" מתייחסים דווקא לעבודת ההולכה, משום שהיא לא נכתבה במפורש ורק רמוזה במילה "זהקריבו".

מכיוון שלשיטה זו עבודת ההולכה אינה כתובה כלל בין עבודות הקרבנות, אין מקור מפורש לכך שעבודה זו פסולה בזר. הרמב"ן מציע בהקשר זה שני פתרונות אפשריים:

א. הלימוד שלפיו קבלת הדם פסולה בזר מלמד על כל העבודות שמהקבלה ואילך (כולל ההולכה, כמובן), שהרי לא סביר לאפשר חזרה להכשר זר אחרי שפסלנוהו בעבודה הקודמת.

ב. ניתן להקיש מהלימוד על פסול זר בהולכת אברים לכבש על פסול זר בהולכת הדם.

ב. הייחודיות שבעבודת ההולכה

1. שלא לשמה בשאר קרבנות

במשנה בזבחים (פ"א מ"ד) מופיעה מחלוקת משולשת של תנאים בעניין מחשבת פסול בהולכה, שממנה ניתן ללמוד על אופיה ומהותה של עבודה זו:

... שהזבח נפסל בארבעה דברים בשחיטה ובקבול ובהילוך ובזריקה.
רבי שמעון מכשיר בהילוך שהיה אומר אי אפשר שלא בשחיטה ושלא בקבלה ושלא בזריקה אבל אפשר בלא הילוך – שוחט בצד המזבח וזורק.
רבי אליעזר אומר המהלך במקום שהוא צריך להלך – מחשבה פוסלת, במקום שאינו צריך להלך – אין מחשבה פוסלת.

במשנה מובאות שלוש דעות ביחס למחשבת פסול בהולכה:

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

לדעת רבי שמעון מחשבה אינה פוסלת בהולכה, מפני ש"אפשר בלא הילוך". את שיטתו ניתן להבין בשני אופנים:

א. הולכה הינה עבודה שאינה מעכבת ואין היתר הקרבן תלוי בה, ולכן ממילא איננה חשובה כדי לפסול את הקרבן במחשבה.

ב. הולכה איננה עבודה פרודקטיבית-יצרנית, וממילא איננה מהווה גורם משפיע על הקרבן¹ (ניתן להגדיר זאת באופן דומה: ההולכה היא פעולה הפיכה, שכן ניתן להשיב את הדם אחורנית, בניגוד לשאר העבודות – אך הגדרה זו תלויה בשאלה האם לדעת רבנן אפשר לתקן הולכה שנעשתה על ידי פסול על ידי הולכה מחודשת).²

לדעת חכמים מחשבה פוסלת בהולכה. שיטתם מתבארת אף היא בשני אופנים (בהתאמה):

א. הולכה היא אמנם עבודה שאינה הכרחית, אך אין זה משפיע על רמת החשיבות שלה כחוליה המקשרת בין שחיטת הקרבן להקרבתו על המזבח.

ב. עבודת ההולכה איננה רק אמצעי לקירוב הקרבן למזבח, אלא יש לה חשיבות כשלעצמה, כפי שיבואר לקמן. כך מפורש בספרא פרשת צו פרשה ח: "שאי אפשר לה בלא הילוך".

ההבדל בין הטעמים יבוא לידי ביטוי במקום שההולכה אינה נצרכת – לפי הטעם הראשון ייתכן שחכמים דיברו רק במקרה שבו ההולכה אכן מחויבת, כשיטת רבי אליעזר, וממילא ניתן לומר שאין כלל מחלוקת ביניהם – וכך מסיק רש"י (טו ע"ב ד"ה אי תניא). לעומת זאת, אם נסביר את דעת רבנן כטעם השני, הרי שההולכה היא עניין מהותי כשלעצמו ואין זה חשוב מה המרחק בין מקום השחיטה למקום המזבח. לפי דעה זו זה חכמים חולקים על רבי אליעזר – וכך מסיק הרמב"ם בפירוש המשניות ובהלכות פסולי המוקדשין פ"ט הי"ג.

1 ניתן להמשיל זאת למלאכת הוצאה בשבת שנחשבת כ'מלאכה גרועה' כיוון שאין בה כל שינוי בגוף הדבר, ומשום כך מותר ליהנות מ'מעשה שבת' שלה. זאת, בניגוד לעבודת קבלת הדם שיש בה מעשה מהותי של קידוש הדם ולא רק צבירתו בכלי.

2 בשאלה זו נחלקו האמוראים בגמרא, וגם בפסיקת ההלכה יש מחלוקת בעניין זה בין הראב"ה והרמב"ם - כפי שנרחיב לקמן.

2. פיגול בחטאות הפנימיות

הגמרא בדף יד ע"א³ מביאה את דעת ריש לקיש הסובר שרבי שמעון מודה בהולכת הדם של חטאות הפנימיות שהיא מפגלת כיוון שזו עבודה הכרחית ואי אפשר לבטלה.⁴ הגמרא מוכיחה שאין במקרה זה דין פיגול גמור אלא לכל היותר פסול, אך הוא קיים בכל המחשבות. רבא מצמצם את דברי ריש לקיש למקום מסוים שבו יש צורך הכרחי בהולכה.

דברים אלו של ריש לקיש ושל רבא בדעתו של רבי שמעון ניתנים להיאמר רק לפי האופן הראשון בביאור שיטת ר"ש, אשר לפיו הסיבה שההולכה איננה חשובה לפסול הינה בשל העובדה שניתן לבטלה, ורק במקום שבו היא נצרכת בהכרח הרי היא חלק מסדר העבודה ופוסלת את הקרבן במחשבה שאינה ראויה. לעומת זאת, לפי האופן השני – מכיוון שאין להולכה משמעות מצד עצמה והיא איננה פרודוקטיבית, גם אם היא נצרכת מבחינה מעשית לעולם אין מחשבה פוסלת בה – בניגוד לדבריהם של ריש לקיש ושל רבא. אמנם, ניתן להסביר את שיטתם ולומר שבחטאות הנעשית בהיכל יש עניין בעצם הבאת הדם (כלשון הפסוקים) לתוך ההיכל, והבאתו אינה כסתם הולכה למזבח, ולכן עבודת ההולכה בחטאות הפנימיות גם היא פרודוקטיבית.

3. הולכה בזר ובשמאל

הגמרא בדף יד ע"א מביאה את דברי רב חסדא שסבור שהולכה כשרה בזר הן לשיטת רבי שמעון והן לשיטת רבנן. כלומר, למרות שלשיטת רבנן מחשבה פוסלת אפילו בהולכה, אף על פי כן הולכה בזר כשרה. הסיבה להבדל זה היא מפני שפסול זרות הוא פסול בעבודה ולא בגוף הקרבן, ולעומת זאת מחשבת פיגול היא פסול שקשור לגוף הקרבן.

בדעת רבי שמעון נחלקו האמוראים בדף יד ע"ב האם הולכה בזר פסולה (כך סובר רבי אלעזר) או לא (כך סברו רבה ורב יוסף). נראה שמחלוקתם סובבת סביב שני האופנים שהוצגו לעיל בדעתו של רבי שמעון:

3 הפניה סתמית לגמרא במאמר זה מתייחסת למסכת זבחים.

4 לדעת רש"י הסיבה שלא שוחטים בהיכל וממילא נדרשים להולכת הדם היא מפני שאין זה נאה (למרות שמן הגמרא בדף סג ע"א עולה שאין זה גנאי לשחוט בהיכל אלא רק לאכול בו). אולם בשיטה מקובצת מובא טעם אחר, ולפיו הסיבה שלא שוחטים בהיכל היא מכיוון שאין להיכל דין צפון, שכן הוא נמצא במערב. לפי זה, ההיתר לשחוט בהיכל הינו רק לשלמים שאינם זקוקים לצפון.

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

לפי האופן השני ניתן לומר שרבי שמעון יכשיר בזר, כיוון שהולכה איננה עבודה פרודוקטיבית, ולכן אינה נחשבת לעבודה הדורשת כהונה – כשם ששחיטה כשרה בזר מפני שהיא רק מכשירה את הקרבן לעבודה ואיננה עבודה בעצמה.

לעומת זאת, לפי האופן הראשון הרי שניתן לומר שרבי שמעון יפסול זר בהולכה משתי סיבות:

א. אמנם זו עבודה שאין הכשר הקרבן תלוי בה אך היא עבודה לכל דבר ולכן זר ייפסל בה.

ב. מכיוון שההולכה נעשית לאחר קבלת הדם, שהיא בוודאי עבודת כהונה, היתר הזריות לא חוזר למקומו.

ביחס להולכה בשמאל, הגמרא ביומא מח ע"ב מביאה דעה שלפיה הולכה בשמאל כשרה, שהרי אף הכהן הגדול ביום הכיפורים מוליך את כף הקטורת ביד שמאל (וביד ימין מוליך מחתת גחלים) – אך דוחה דעה זו בגלל ברייתא מפורשת שבה נאמר שהולכה בשמאל פסולה, והדין של הולכת הקטורת ביום הכיפורים הוא מקרה חריג.

נראה שהסיבה לחריגה זו נובעת מיסוד דין ימין. אם נאמר שהצורך בימין הוא מצד חשיבותה העצמית של יד ימין (כ'חפצא') הרי שאין אפשרות לעולם להשתמש בשמאל (אפילו בכהן איטר). אך אם נאמר שחשיבות הימין אינה עצמית אלא רק ביחס לעבודה בשמאל שהיא גנאי וביזוי עבודה, ממילא במקום שבו אין לכהן ברירה שכן עליו להשתמש בשתי ידיו מפני כובד הגחלים, הרי שאין הלקיחה ביד שמאל מהווה זלזול בעבודה ולכן אין בכך פסול.

אמנם, הריטב"א שם כתב שסיבת החריגה בקטורת של יום הכיפורים היא מפני שמעיקר הדין היה הכהן הגדול צריך להביא את הקטורת כשהיא חפונה בשתי ידיו. הסיבה לכך שהכהן מביאה בכף היא רק משום שעליו להביא באותה הבאה גם את הגחלים. לכן, גם אם נאמר שהצורך בימין הוא מפני חשיבותו העצמית, בקטורת של יום הכיפורים השמאל והימין שווים (וממילא עדיף שיישא את המחטה הכבדה בימין).

ג. אופן ההולכה

הגמרא (יד ע"ב – טו ע"א) דנה ביחס לאופני הולכה שונים במסגרת מחלוקת רבי שמעון ורבנן. למסקנה מעמידה הגמרא את מחלוקת ר"ש ורבנן ביחס להולכה ברגל במקום שנזקקים לה כגון ששחט רחוק מן המזבח, אך בכל אופן מעלה מספר שאלות בשיטת רבנן:

א. מה דין הולכה שנעשתה **שלא ברגל** אלא על ידי הושטת יד – האם היא מספקת? האם היא נפסלת במחשבה? גם אם נאמר שהושטת יד אינה מספקת, האם ניתן לתקן ולהשלים את ההולכה ברגל לאחר מכן (בהולכה חלקית, או מלאה)?

ב. האם הולכה ברגל שנעשתה **על ידי פסול** ניתן לתקנה בהולכה על ידי כשר (בין בתחילה ובין בסוף)?

ג. האם הולכה **שלא לכיוון המזבח** (לחוץ) נחשבת כחלק מן ההליכה לעניין פסול מחשבה?

נעסוק בבירור שאלות אלו תוך כדי ביאור שיטת רבנן בגדר עבודת ההולכה.

1. מעמד הולכה שלא ברגל

הגמרא בדף יד ע"ב דנה האם הולכה שלא ברגל נחשבת הולכה המספקת לצורך הקרבת הקרבן, או שמא יש צורך ללכת דווקא ברגל. לאור שאלה זו דנה הגמרא גם האם מחשבה פוסלת במקרה שהלך שלא ברגל.

נראה שספק זה מבוסס על שתי הבנות אפשריות בתפיסת מהותה של ההולכה:

מי שסובר שהולכה שלא ברגל הווי הולכה מניח שכל עניינה של ההולכה היא אמצעי לקירוב הדם למזבח כדי שאפשר יהיה להזותו עליו; וממילא מכיוון שגם הולכה שלא ברגל משרתת מטרה זו, דינה כהולכה ומחשבה פוסלת בה.

לעומת זאת, מי שסובר שהולכה שלא ברגל לא הווי הולכה מניח שישנו צורך במעשה הליכה של הכהן עם הדם מצד עצמו, ולא רק כאמצעי הגעה אל המזבח על מנת להזות את הדם. ניתן לבאר צורך זה כמעשה הליכה לפני ה' עם הדם, וכהוספת רגש ועסק סביב הקרבן, כדברי דוד: "בבית א-להים נהלך ברגש". ניתן אולי לדמות זאת להולכת ספר תורה לכיוון הקהל, שאינה בהכרח הולכה לכיוון הבמה על מנת לקרוא בו.

דין הולכה זותרתי

עד כאן עסקנו בהולכה שלא ברגל שנעשתה במקרה שהקרבן נשחט במקום רחוק מהמזבח. מה יהיה הדין כאשר הקרבן נשחט קרוב למזבח והוליכו את דמו שלא ברגל – האם ישתנה הדין או לא?

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

רש"י בדף טו ע"א הגדיר מקרה זה כ'הולכה זוטרת', והביא שתי גרסאות ביחס לדין הולכה זו:

א. פסולה לכולי-עלמא, כיוון שאי אפשר בלעדיה – שהרי אי אפשר לזרוק את הדם מבלי להושיט יד, ולכן גם מאן דאמר שהולכה שאינה ברגל לא שמה הולכה יודה שבמקרה זה הריהי הולכה ומחשבה תפסול בה (לעומת זאת, בשוחט בריחוק מן המזבח ההולכה אינה הכרחית, שהרי ניתן לשחוט בצד המזבח ולוותר עליה).

ב. כשרה לכולי-עלמא, כיוון שהיא חסרת משמעות ואין שם הולכה עליה אלא היא חלק מצורך הזריקה, ומכיוון שלא חשב על הזריקה אלא על ההולכה נמצא שלא פסל, אפילו למאן דאמר שהולכה שלא ברגל היא הולכה. כגרסה זו נראה שסבר הרמב"ם, שכתב שכיוון שלא שמה הולכה הרי שצריך להוליך הולכה אחרת ואין מחשבה פוסלת בה.

תיקון הולכה שלא ברגל

הגמרא מסתפקת בשיטת הסוברים שהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה – האם אפשר לתקן את ההולכה ולהוליך שנית או לא. ניתן לבאר את הספק על פי מה שנתבאר בסיבת הפסול של הולכה שלא ברגל.

מאן-דאמר שאי אפשר לתקנה סובר שהולכה שלא ברגל היא פסול בעבודה, כדין זר שהוליך את הדם, וכך נראה מן הירושלמי יומא פ"ה ה"א. לעומת זאת, מאן-דאמר שאפשר לתקנה סובר שהולכה שלא ברגל היא חיסרון בהליכה אך אין בזה פסול בעצם, וממילא ניתן להשלים את מעשה ההליכה הנדרש לאחר מכן.

האם צריך להוליך את כל הדרך ברגל?

נחלקו הראשונים בשיטת הסוברים שניתן לתקן הולכה שלא ברגל, האם יש צורך להוליך את הכול מחדש או סגי בהליכה כלשהי.

רש"י ד"ה אפשר לתקנה סובר שיש צורך להחזיר את כל הדרך שהדם עבר שלא ברגל, כיוון שכל הדרך היתה נצרכת. לשיטתו, בהקרבת קרבן הפסח, כשמעבירים את המזרק מיד ליד – כל אחד מהכהנים, ולא רק האחרון, היה חייב לנוע מעט כדי לקיים הולכה ברגל.

לעומת זאת, הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין פ"א הכ"ג פוסק:

והולכה שלא ברגל אינה הולכה, לפיכך כהן שקיבל את הדם ועמד במקומו וזרק למזבח נפסל הזבח.

מדבריו עולה שניתן לתקן הליכה שלא ברגל כיוון שלא מדובר בפסול אלא רק בחיסור מעשה הליכה. דעת הרמב"ם שלפיה אם עמד במקומו והזה פסול אינה מוכיחה שסבר שאי אפשר לתקן, ונראה שאם יוליך קצת ברגל סגי בהכי, שלא כפי שפירש רש"י. כך עולה גם מדברי הרמב"ם בהלכות קרבן פסח פ"א ה"ד, שבהם לא ציטט את העמדת הגמרא "דניידי פורתא" אלא פסק בסתמא:

שחט השוחט וקיבל הכהן נותנו לחברו וחברו לחברו כדי שיתעסקו רבים במצווה עד שיגיעי הדם אצל כהן הקרוב למזבח, שופכו שפיכה אחת כנגד היסוד.

לשיטת הרמב"ם אין צורך שכל ההליכה תהיה ברגל אלא די בהליכה כלשהי, ולכן רק הכהן האחרון צריך לנוע ברגליו. כך עולה מפירושו של המאירי בפסחים על סוגיה זו. שיטה זו יוצאת מדברי הגמרא בדף יד ע"ב:

תא שמע, קבל הכשר ונתן לפסול – יחזיר לכשר! אימא יחזור הכשר ויקבלה. איתמר, אמר עולא אמר רבי יוחנן הולכה לא ברגל לא שמה הולכה. אפשר לתקונה או לא אפשר לתקונה? תא שמע, קבל הכשר ונתן לפסול – יחזיר לכשר, ונהי נמי דיחזור הכשר ויקבלנו, אי סלקא דעתך לא אפשר לתקונה איפסלא לה! מי סברת דקאי זר גואי, לא דקאי זר בראי.

תחילה הקשתה הגמרא על מאן-דאמר שמה הולכה מדוע הפסול צריך להחזיר אחורה, הרי ההושטה אל מקום עמידתו של הפסול נעשתה על ידי הכהן הכשר, ותירצה שאכן אין צורך בהחזרה אחורה אלא רק ממקום עמידת הפסול והלאה. ביחס למ"ד לא שמה הולכה מסתפקת הגמרא האם ניתן לתקן את ההולכה. לצורך פשיטת ספק זה חוזרת ומביאה הגמרא את הברייתא על הפסול שקיבל מהכשר שהעמדנו בהחזרה קדימה, שממנה משמע שניתן לתקן, ודוחה – ששם הפסול עמד מבחוץ ולא הווי מעשה הולכה כלל. מכל מקום מוכח שלמאן דאמר אפשר לתקנה די להעביר את הדם קדימה ולא צריך לחזור את כל הדרך חזרה ברגל.

הולכה שלא ברגל על ידי פסול

עמדה זו גם מניחה שהולכה שלא ברגל על ידי פסול איננה פוסלת, וכל-שכן אם רק עשה מעשה איצטבא כפי שפסק הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין שם, בהלכה כז:

קיבל הכשר ונתן לפסול ולא הלך בו הפסול אלא עמד במקומו יחזיר לכשר.

מדבריו עולה שדי שהפסול יחזיר לכשר והוא ילך בה הליכה מועטת עד המזבח, ואין צורך לחזור על כל הדרך ברגל. מעשה הפסול לא פסל כלל את ההליכה כיוון שהליכה שאינה ברגל לא שמה הליכה.

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

מעניין שגם ביחס לנקודה זו חלוק עליו רש"י, הכותב שפסול לעבודה פוסל גם בהולכה שאינה ברגל, כדבריו בד"ה מעשה איצטבא:

מעשה איצטבא. עומדין במקומן הזר אצל הכהן המקבל והכהן נותנו לו ואוחזו עד שבא הזורק ונוטלו מידו ואין הזר מקרבן לצד המזבח לא בהולכת רגל ולא **בהושטת יד** אלא כאיצטבא זו שמניחין כלי עליה.

לדברי רש"י, כל התערבות כלשהי של הפסול בסדר העבודה תפסול את הקרבן, גם למאן-דאמר שהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה. ממילא הוא יפרש את המקרה שהובא בגמרא באופן שהכשר חזר ולקח מן הפסול, כשהפסול נהג כאיצטבא ממש, והחידוש הוא שההושטה של הראשון היתה כשרה למאן-דאמר שמה הולכה.

טבילת אצבע וליקוט לבונה

ישנם שני מקרים נוספים שהגמרא מגדירה אותם בהווא אמינא כהולכה שלא ברגל והם פסולים בזר וחשובים לעניין פיגול:

א. טבילת אצבע בחטאת – כך הגדירה אותה הגמרא בדף יג ע"ב ומשום כך היא מפגלת, וכן פסק הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין פ"ז ה"ג.

ב. ליקוט לבונה במנחות – כך הגדירה אותה הגמרא במנחות יג ע"ב ומשום כך היא פסולה בזר, וכן פסק הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין פ"א ה"א.

המשנה-למלך תמה על הרמב"ם, שהלוא פסק שהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה וזר שהולך אינו פוסל, ומדוע פסק כאן שיפסול?

נראה ליישב את דברי הרמב"ם לשיטתו, שטבילת אצבע דינה כזריקה, וכפי שכותב הרמב"ם שם פ"ז ה"ג. דעה זו נראית כמזוהה עם מאן-דאמר שטבילת אצבע **מפגלת ומתפגלת** כיוון שזריקה יש בה אכילת מזבח.

לעומת זאת, מרש"י עולה שטבילת אצבע היא כעין הולכה ולכן רבי שמעון חולק על כך. נראה שהוא סובר כמאן-דאמר שטבילת אצבע רק מפגלת אך לא מתפגלת.

מחלוקתם גם משליכה על השאלה מה תהיה כוונת הפיגול בטבילת אצבע בחטאות הפנימיות. לרש"י מדובר בחלק מעבודת ההולכה שבחוץ וממילא גם מחשבה בעבודות חוץ מפגלת, כהקטרת אימורים שנעשית בחוץ. לעומת זאת, לשיטת הרמב"ם מדובר בחלק מעבודת הזריקה שבפנים וממילא בהכרח הוא שיש לפגל רק בזריקה שהיא בפנים כי אין מפגלים מפנים על חוץ.

ביחס לליקוט לבונה דוחה הגמרא את הראיה וניתן לומר שלמסקנה נתפרשה פעולה זו כחלק מפעולת קמיצה או קידוש בכלי, שכן לאחר שקומצים את הקומץ ומקדשים אותו בכלי אוספים את הלבונה ומקדשים אותה. ממילא מובן מדוע זו פעולה שפוסלת על ידי זרים שכן היא איננה מוגדרת כהולכה שלא ברגל כלל. הסיבה לכך היא כיוון שיש ברייתא בגמרא בסוטה יד ע"ב שממנה משתמע שכל ארבע העבודות קיימות גם בלבונה, ולא רק הקטרה כפי שסברה הגמרא במנחות:

סדר מנחות כיצד? אדם מביא מנחה מתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב, ונותנה לתוך כלי שרת ומקדשה בכלי שרת, ונותן עליה שמנה ולבונתה ומוליכה אצל כהן, וכהן מוליכה אצל מזבח ומגישה בקרן דרומית מערבית כנגד חודה של קרן ודיו, ומסלק את הלבונה לצד אחד וקומץ ממקום שנתרבה שמנה, ונותנו לתוך כלי שרת ומקדשו בכלי שרת, ומלקט את לבונתה ונותנה על גביו ומעלהו ומקטירו בכלי שרת, ומולחו ונותנו על גבי האשים.

הרמב"ם פסק כברייתא זו בהלכות מעשה הקרבנות פי"ג ה"ב. ממילא מוכח שסבר שישנה עבודת קמיצה גם ביחס ללבונה והוא מעשה הליקוט שלה והנחתו על הקומץ. זו גם הסיבה שפסק הרמב"ם שליקוט לבונה פסול בזר מדין קמיצה ולא מדין הולכה שהרי פסק שהולכה שלא ברגל לא שמה הולכה.

עוד יש לומר שלשיטת הרמב"ם הולכה לחוץ גם נחשבת הולכה וממילא לא ניתן להגדיר את עבודת ההולכה כעבודה שאין בה צורך כדברי רבי יוחנן בדף טז ע"ב, ולכן גם לא פסק כמותו.

2. תיקון הליכה של פסול

הגמרא בדף טו ע"א חוקרת מה יהיה הדין בהולכה רבתי (ברגל) שנעשתה על ידי פסול – האם אפשר לתקנה על ידי כהן שילך עם הדם לאחר מכן – ומביאה מחלוקת תנאים בעניין זה בין בני רבי חייא לרבי ינאי. נראה שמחלוקתם סובבת סביב השאלה מהי מהות ההולכה וטעמה.

אם נאמר שזהו אמצעי טכני להגיע למזבח כדי להזות את הדם, הרי שבהולכה על ידי פסול אין פסול בגוף הקרבן וניתן להחזיר את הדם אחורנית ולהוליכו כהוגן. אך אם נאמר שהולכה היא חלק מסדר העבודה והיא בעלת ערך עצמאי, הרי שאם עבודה זו נעשית על ידי פסול היא פוסלת את הדם ואין לכך כל תקנה.

הגמרא ממשיכה לשאול מה יהיה הדין במקרה שבו כהן הולך בתחילה ואחר כך הולך פסול. ישנן שתי אפשרויות להכריע בדיון זה.

עבודת ההולכה – אמצעי או מטרה

אפשרות אחת היא שדין זה יהיה הפוך מדין תיקון הולכת פסול על ידי כהן כשר. מי שסובר שניתן לתקן – סבור שהולכה שנייה מבטלת את הראשונה, ולכן במקרה זה, מכיוון שהפסול הולך באחרונה, הקרבן פסול; ומי שסובר שאי אפשר לתקן והולכים אחרי המעשה הראשון, יהא סבור כי במקרה זה הקרבן יהיה כשר.

אפשרות שנייה היא שבמקרה זה כולם מודים שהדם פסול שהרי סוף סוף מלבד הצורך להולך כשלעצמו יש צורך גם להביא את הדם למזבח, וגם זהו חלק מההולכה שלא יכול להיעשות על ידי פסול (אם כי הוא יכול להיעשות בהולכה שלא ברגל כפי שנתבאר לעיל).

הרמב"ם מכריע את שני הספיקות לחומרא בהלכות פסולי המוקדשין פ"א הכ"ז:

כל הזבחים שקיבל דמם אחד מן הפסולין לעבודה, או שהולך את הדם למזבח, או שזרקו למזבח כהלכתו, **נפסל הזבח.**

קיבל הכשר ונתן לפסול ולא הלך בו הפסול אלא עמד במקומו יחזיר לכשר. אבל דם שהוליכו הפסול לעבודה והחזירו לכשר והוליכו או שהוליכו הכהן תחילה והחזירו ונתנו לפסול והוליכו **הואיל והוליכו הפסול בין בתחילה בין בסוף נפסל הזבח שהרי אי אפשר לתקן דבר זה.**

3. הולכה שלא לכיוון המזבח

הגמרא בדף טו ע"ב דנה במקרה שבו הקרבן נשחט קרוב למזבח והכהן הולך את הדם לכיוון המרוחק מהמזבח ולאחר מכן החזירו. נשאלת השאלה האם מחשבת פסול פוסלת באותה עת לשיטת רבנן:

דתנן, רבי אליעזר אומר המהלך במקום שצריך להלך מחשבה פוסלת, מקום שאין צריך להלך אין מחשבה פוסלת. ואמר רבא: הכל מודים קבלו בחוץ והכניסו בפנים זהו הילוך שצריך להלך, קבלו בפנים והוציאו לחוץ זהו הילוך שאין צריך להלך. לא נחלקו אלא כשהכניסו וחזר והוציאו מר סבר הא צריך לאמטוייה, ומר סבר לאו כהילוך הצריך לעבודה דמי.

איתיביה אביי, רבי אליעזר אומר המהלך מקום שצריך להלך מחשבה פוסלת. כיצד, קיבלו בחוץ והכניסו לפנים זהו הילוך שצריך להלך, קיבלו בפנים והוציאו לחוץ זהו הילוך שאין צריך לילך. והא חזר והכניסו הילוך שצריך להלך הוא? אמר ליה אי תניא תניא.

רבא מעמיד את דבריהם של רבי אליעזר ורבנן במקרה שקיבל את הדם קרוב למזבח (בפנים) והוליכו למקום רחוק מהמזבח (לחוץ), ואחר כך הכניסו – שלכולי-עלמא

ההכנסה פנימה צריכה להיעשות ומחשבה פוסלת בה. האם נותרה מחלוקת ביניהם או לא? נחלקו הראשונים בעניין זה:

רש"י (ד"ה אי תניא) כותב שלמסקנה אין מחלוקת כלל בין רבנן לרבי אליעזר כיוון שהולכה לכיוון חוץ היא חסרת משמעות, שכן לכל היותר יש עניין בעצם ההתקדמות למזבח אך התקדמות לכיוון הפוך כלל אינה חלק מן ההולכה.

מדברי הרמב"ם בהלכות פסולי המוקדשין פי"ג ה"ט עולה במפורש שישנה מחלוקת בין רבנן לרבי אליעזר במקרה שצוין לעיל. ביחס למחשבה בעת ההולכה כלפי חוץ פסק:

והמהלך במקום שאינו צריך הרי זו הולכה והמחשבה פוסלת בה... אבל אם קבל הדם בפנים ולא הלך בו לגבי המזבח אלא הלך בו והוציאו לחוץ, וחשב בשעת הלוחו לחוץ במחשבת הזמן וכיוצא בה הרי זו פוסלת.

מדוע מחשבת פיגול פוסלת בהולכה כלפי חוץ, והלא לכאורה אין זו הולכה אלא הרחקה? נראה שלפי מה שנתבאר לעיל סבר הרמב"ם בדעת רבנן שלהולכה יש ערך עצמאי שיש לעשותו בלא תלות בצורך להגיע למזבח, כדי שאפשר יהיה לזרוק את הדם עליו. לפי זה עניין ההולכה נועד כדי לעורר רגש בהתעסקות עם הקרבן וממילא גם אם שחט קרוב למזבח על הכהן להלך עם הדם ואחר כך לחזור ולהזות את הדם. לכן, גם ההליכה כלפי חוץ היא חלק מסדר העבודה ומחשבה פוסלת בה.

ברוח דברים אלו ניתן להבין גם את טעם מצוות שמירת המקדש. המפרש במסכת תמיד (כו ע"ב) כתב שהמצווה לשמור היא גם ביום וגם בלילה. המשנה-למלך זועק כנגדו, שהרי מדברי הרמב"ם בפרק ח בהלכות בית הבחירה עולה שאינה אלא בלילה ולא ביום. המנחת-חינוך מבאר שלדעת ה'מפרש' מטרת השמירה אינה אלא לכבוד, ולכן השמירה נוהגת גם ביום. נמצא שעצם המציאות של אנשים הסובבים ממקום למקום במקדש, גם ללא תפקיד עבודה מוגדר, מרבה את כבוד המקדש (כשם שהעוסקים בהולכת הדם מרבים בכבוד ההקרבה למרות שאינה עבודה גמורה).

נוסיף לעמדה זו ראיה מעניינת לסיום. הגמרא בזבחים בדף סד ע"ב עוסקת בהליכתו של הכהן על הסובב לכיוון ימין על מנת להגיע לקרן דרומית מערבית לצורך ניסוך היין. הגמרא תמהה מדוע שלא ילך לכיוון שמאל מהכבש, ועונה שיש בכך הקפה ברגל שיש לה משמעות עצמאית, גם אם בלא זאת ניתן היה לבצע את הניסוך. מוכת, אם כן, שאף הליכה שלא על מנת להגיע למקום המיועד יש בה תכלית כשלעצמה.